PROBLEMATIKA SOCIÁLNĚ ŽÁDOUCÍHO ODPOVÍDÁNÍ V DOTAZNÍKOVÝCH ŠETŘENÍCH A JEJÍ ŘEŠENÍ POMOCÍ OVERCLAIMING TECHNIQUE: PŘÍKLAD VYUŽITÍ V ICT

Hana Voňková, Ondřej Papajoanu, Petra Černá, Miroslava Černochová, Jiří Štípek, Jan Hrabák

Klíčová slova: overclaiming technique, ICT znalosti a dovednosti, sebehodnocení, sociálně žádoucí odpovídání

Příspěvek má dva hlavní cíle. Prvním cílem je představit tzv. overclaiming technique, což je metodologický přístup užívaný v dotazníkových šetřeních, který slouží k redukci zkreslení odpovědí vzniklého v důsledku tendence respondentů k sociálně žádoucímu odpovídání. Druhým cílem je prezentovat výsledky výzkumného šetření zaměřeného na hodnocení vlastních znalostí a dovedností v oblasti ICT realizovaného mezi univerzitními studenty ICT a dalších oborů (N = 195), ve kterém byla overclaiming technique aplikována.

Při realizaci dotazníkových šetření hrozí riziko, že získané výsledky budou zkresleny tzv. biasem. Bias znamená, že změřené rozdíly mezi respondenty neodpovídají jejich reálným rozdílům (Voňková, v tisku). To může ohrozit přesné srovnávání různých respondentů či skupin respondentů a vést tak výzkumníky k mylným závěrům. Jedním z výrazných zdrojů biasu je tzv. sociálně žádoucí odpovídání, tedy sklon respondentů se v otázkách zaměřených na vlastní osobu posuzovat tak, aby byli ostatními vnímáni příznivěji. Overclaiming technique se snaží získaná data o tuto tendenci očistit.

Overclaiming technique vyžaduje po respondentech hodnocení povědomí o řadě pojmů, přičemž určitá část z nich neexistuje. Tím se identifikuje prolínání mezi skutečností a fikcí v sebehodnocení. K vyhodnocování jsou zásadní dva parametry – accuracy index (schopnost odlišit skutečné podněty od těch falešných) a exaggeration index (celková tendence říkat „ano“). Pro oblast ICT jsme sestavili dotazník s existujícími pojmy (např. operační paměť a rozšířená realita) a také neexistujícími pojmy (operační port a zdrojový koprocesor). Výzkumný vzorek byli univerzitní studenti ICT a dalších oborů.

Studenti rozlišují existující a neexistující pojmy, nicméně více než polovina tvrdí, že o neexistujících pojmech slyšela. Studenti oboru ICT se chtějí ve srovnání s ostatními studenty ukazovat v lepším světle, mají vysoké hodnoty exaggeration index. Accuracy index je srovnatelný pro všechny obory. Více kritičtí při hodnocení vlastních ICT znalostí byli studenti oborů jiných než

ICT, ženy, absolventi gymnázií a studenti, jejichž matka aktivně využívá ICT. Obdobné využití této techniky chystá výzkumný tým i pro reprezentativní vzorek středoškolských studentů v ČR, o kterém bude též diskutováno.

Bibliografie

Paulhus, D. L. (2011). Overclaiming on personality questionnaires. In M. Ziegler, C. MacCann, & R. D. Roberts (Eds.), *New perspectives on faking in personality assessment* (s. 151–164). New York, US: Oxford University Press.

Paulhus, D. L., Harms, P. D., Bruce, M. N., & Lysy, D. C. (2003). The over-claiming technique: Measuring self-enhancement independent of ability. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4), 890–904.

Voňková, H. (2017, v tisku). *Metoda ukotvujících vinět a její využití v pedagogickém výzkumu.* Praha: Pedagogická fakulta.